

فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس)

سال دوازدهم، شماره ۷۱، بهار ۱۳۹۲: صص ۹۹-۱۲۵

نقش اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران

دکتر مهدی نطق پور^۱

سید محمد عسگری^۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۲/۲۰

چکیده

با گسترش ناآرامی‌های سوریه در اوایل سال ۲۰۱۱ میلادی اخوان المسلمین این کشور، حرکت‌های اعتراضی، این کشور را به سمت جنگ طایفه‌ای هدایت کرد. جنگی که نتیجه‌اش چیزی جز تضعیف محور مقاومت در منطقه نخواهد بود. مقاله با هدف شناخت جایگاه این جنبش در ساختار اجتماعی- فرهنگی سوریه و نقش آن در شکل‌گیری و پیشبرد تحولات اخیر این کشور، آگاهی از دیدگاه آن‌ها در رابطه با جمهوری اسلامی ایران و محور مقاومت در مقابل رژیم صهیونیستی و بالاخره مشخص نمودن تأثیر نقش آفرینی اخوان المسلمین در تحولات سوریه، بر امنیت جمهوری اسلامی ایران با استفاده از روش تحقیق کیفی، به مشاهده منظم اطلاعات موجود در این مورد پرداخته، تا به روش استقرایی، یعنی مشاهده عینی ابعاد و زوایای روشن متغیرها و همچنین کنش و واکنش‌های موجود بین آن‌ها از گذشته تا کنون، به اصول حاکم بر این روابط و فعالیت‌ها و در نهایت به ابعاد مبهم مسأله و پاسخ سؤالات خود دست یابد.

کلید واژه‌ها: اخوان المسلمین سوریه، تحولات سوریه، امنیت ملی و امنیت جمهوری اسلامی

ایران.

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه جامع امام حسین(ع)؛

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات دفاعی استراتژیک دانشگاه جامع امام حسین(ع).

مقدمه

بیداری اسلامی در حال تغییر دادن نظم منطقه‌ای موجود در غرب آسیا است، و نظام سلطه در صدد است، با گسترش دامنه این اعتراض‌ها به سوریه که یکی از حلقه‌های اصلی محور مقاومت اسلامی در منطقه می‌باشد، تا حدودی منافع از دست رفته خود را جبران نماید. پس با تحریک و حمایت همه جانبه از همه گروه‌های معارض دولت سوریه، تلاش نمود تا اوضاع سوریه را متشنج نموده و حکومت این کشور را ساقط نمایند. که از آن جمله، جنبش اخوان المسلمین این کشور می‌باشد که نقش آفرینی آن در این تحولات، امنیت جمهوری اسلامی ایران را به عنوان حلقه اصلی محور مقاومت، تحت تأثیر قرار داده است. این مقاله ضمن بر شماری بازیگران مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی که در تحولات سوریه نقشی مخرب و تحریک کننده دارند، صرفاً به مطالعه و بررسی نقش جنبش اخوان المسلمین در این تحولات می‌پردازد.

بیان مسأله

با وقوع بیداری اسلامی در منطقه عربی جهان اسلام، مردم مسلمان منطقه حرکت انقلابی خود را برای برچیدن حکومت‌های دیکتاتوری وابسته به استکبار جهانی و حافظ منافع رژیم صهیونیستی در منطقه آغاز کردند. اما بنا به دلایل گوناگون دامنه این اعتراض‌ها به کشور سوریه که یکی از حلقه‌های اصلی محور مقاومت منطقه می‌باشد نیز سرایت کرد. عوامل اصلی ایجاد و گسترش نا آرامی‌ها در سوریه عبارتند از: ترکیه، قطر، عربستان سعودی، جنبش اخوان المسلمین سوریه، رژیم صهیونیستی و تا حدودی لیبی، اردن و مصر که همگی در جبهه استکبار جهانی به رهبری امریکا و غرب قرار دارند، و این مقاله، صرفاً به نقش جنبش اخوان المسلمین در تحولات این کشور، در ابعاد گوناگون اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی پرداخته شود و از بررسی نقش دیگر بازیگران صرف نظر شود. در ادامه نیز تأثیر این نقش آفرینی - منظور نقش آفرینی اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه می‌باشد - بر ابعاد مختلف امنیت جمهوری اسلامی ایران اعم از امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و زیست محیطی آن، مورد ارزیابی قرار گرفته است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت تحقیق

- ۱- تداخل منافع مشترک، راهبردی جمهوری اسلامی ایران و کشور سوریه به عنوان متحدان استراتژیک؛
- ۲- همسایگی سوریه با رژیم صهیونیستی به عنوان دشمن جمهوری اسلامی ایران؛
- ۳- همسایگی سوریه با لبنان و فلسطین و وجود روابط نزدیک آن با جنبش‌های مقاومت اسلامی لبنان و فلسطین به عنوان عقبه لجستیکی این جنبش‌ها؛
- ۴- جایگاه ویژه این کشور در معادلات سیاسی - امنیتی منطقه که تحولات اخیر، می‌تواند در تغییر موازنه قوا به نفع یا ضرر جمهوری اسلامی ایران، در غرب آسیا تأثیر گذار باشد؛
- ۵- شناخت دقیق جنبش اخوان المسلمین به عنوان یک جنبش اسلام خواه ریشه دار در منطقه که تا کنون درباره شاخه سوری آن، پژوهش کمتری صورت گرفته است؛
- ۶- افزون بر این عدم شناخت صحیح از نقش این جنبش در تحولات اخیر سوریه باعث می‌شود، تصمیم‌گیران، مسئولان و دست‌اندرکاران سیاست خارجی کشورمان، موضعی اتخاذ نمایند که در صورت قدرت گرفتن جنبش اخوان المسلمین در آینده سیاسی این کشور، اثرات منفی بر روابط بین دو کشور و در نتیجه امنیت و جایگاه منطقه‌ای کشورمان بر جای نهد.

ضرورت تحقیق

- و اما از ضرورت‌های پرداختن به این موضوع عبارت است از:
- ۱- فوریت زمانی بررسی این مسأله، زیرا که اوضاع سیاسی منطقه غرب آسیا و به ویژه کشور سوریه به سرعت در حال تحول است و در صورت عدم بررسی دقیق و موشکافانه ابعاد و زوایای گوناگون این تحولات دچار غافلگیری استراتژیک خواهیم شد، و به هر میزان که در شناخت تهدیدهای پیش روی در کشور سوریه تعلل کنیم، میزان آسیب پذیری خود را در قبال آن افزایش خواهیم داد.
  - ۲- تضمین امنیت و تقویت جایگاه منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و دستیابی به یک ارزیابی صحیح از تحولات اخیر در سوریه و اتخاذ بهترین و مؤثرترین مواضع و سیاست‌ها در این خصوص.

سؤال اصلی تحقیق

با توجه به نقش جنبش اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه، این نقش آفرینی چه تأثیری بر امنیت جمهوری اسلامی ایران خواهد داشت؟

سؤال‌های فرعی تحقیق

۱- جایگاه جنبش اخوان المسلمین در ساختار اجتماعی- فرهنگی سوریه چگونه است؟

۲- اخوان المسلمین چه نقشی در شکل‌گیری و پیش برد تحولات اخیر در سوریه دارد؟

۳- دیدگاه جنبش اخوان المسلمین سوریه در رابطه با محور مقاومت و جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۴- نقش آفرینی اخوان المسلمین در تحولات سوریه، چه تأثیری بر امنیت جمهوری اسلامی ایران دارد؟

روش تحقیق

با توجه به این‌که موضوع این پژوهش، در حیطه روابط بین‌الملل می‌باشد، با انتخاب روش تحقیق کیفی به مشاهده منظم اطلاعات موجود در خصوص متغیرهای تحقیق پرداخته‌ایم تا به روش استقرایی، به اصول حاکم بر این روابط و فعالیت‌ها دست یابیم. از دلایل انتخاب روش کیفی برای انجام این پژوهش وجود تغییرات سریع و غیر قابل پیش بینی در قلمرو موضوع مورد مطالعه و همچنین تنوع عوامل دخیل در آن می‌باشد که به شکل روزافزونی ابعاد و زوایای آن گسترش یافته و محقق را با سؤالات و موضوعات جدیدی روبه‌رو می‌سازد. این تغییرات به قدری سریع و در مواردی نو ظهورند که استفاده از روش‌های کمی و قیاسی و استخراج سؤال‌ها و فرضیات تحقیق با استفاده از الگوهای نظری و آزمودن آن‌ها در برابر شواهد تجربی را غیر ممکن می‌ساخت. چهارچوب این پژوهش کیفی به روش توصیفی- تحلیلی می‌باشد که فرآیند شش مرحله‌ای زیر تبعیت می‌کند: در مرحله اول با همکاری استادان محترم راهنما و مشاور به دقت موضوع تحقیق را انتخاب نموده و به بیان دقیق مسأله پرداخته‌ایم. در مرحله دوم با بررسی پیشینه تحقیق، مطالعات علمی صورت گرفته در این خصوص را استخراج نموده و در مرحله سوم به بیان اهداف و سؤال‌های تحقیق پرداخته‌ایم. در

مرحله چهارم پس از انتخاب روش تحقیق کیفی و توجیه آن پرداخته شده است. در مرحله پنجم با استفاده از ابزارهای متداول مورد استفاده در تحقیق کیفی، یعنی مشاهده، مصاحبه و مطالعه اسنادی، به گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پرداخته و به منظور درک محتوای اطلاعات، متون و اسناد گردآوری شده با استفاده از روش تحلیل محتوایی به تحلیل و تفسیر آن‌ها پرداخته‌ایم. و در مرحله ششم، گزارش تحقیق و ارزیابی خود از آن را در قالب نتیجه‌گیری و پیشنهاد آورده‌ایم.

ادبیات نظری تحقیق

تعاریف امنیت^۱

«در لغت حالت فراغت از هر گونه تهدید یا حمله و یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله را امنیت گویند. در اصطلاح سیاسی و حقوقی به صورت امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی و بین‌المللی به کار برده می‌شود. (آشوری، ۱۳۷۳: ۳۸)

امنیت بین‌المللی^۲ نیز حالتی است که در آن قدرت‌ها در حالت تعادل و بدون دست‌یازی به قلمرو یکدیگر به سر برند و وضع موجود در خطر نیفتد. هر گاه یکی از قدرت‌ها از محدوده خود پافراتر گذارد، از لحاظ قدرت (یا قدرت‌های) مخالف، امنیت بین‌المللی «در خطر افتاده است». اعلام خطر نسبت به امنیت بین‌المللی، همواره به معنای آن است که خطر درگیری جنگ در میان است. (آشوری، ۱۳۷۳: ۳۹)

تعریف امنیت منطقه‌ای

در تعریف امنیت منطقه‌ای، عنصر اصلی که باید به روابط قدرت افزوده شود، الگوی دوستی و دشمنی بین دولت‌هاست. منظور از دوستی این است که در روابط دولت‌ها، طیفی متشکل از دوستی واقعی تا انتظار حمایت یا حفاظت وجود داشته باشد. منظور از دشمنی نیز روابطی است که در آن سوء ظن و هراس حاکم می‌باشد. چیزی که این دو قطب را از هم جدا می‌سازد، فاصله وسیعی متشکل از بی‌تفاوتی یا بی‌طرفی است که در آن دوستی و دشمنی به قدری ضعیف است که چندان به حساب نمی‌آید، یا به طوری که هم آمیخته که گرایش آشکاری به هیچ طرف ندارد. (بوزان، ۱۳۷۸: ۲۱۵)

1-Security

2-International Security

تعاریف امنیت ملی^۱

برای امنیت ملی تعاریف گوناگون آورده‌اند برخی نویسندگان، امنیت را به معنی نبود تهدید نظامی گرفته‌اند. برخی بر محافظت از کشور در برابر حمله نظامی یا اقدام‌های واژگون سازی از خارج تأکید می‌کنند یکی از تعاریف موجود برای این مفهوم تعریف کلاسیک آن است بنا به این تعریف امنیت عبارت است از: «توانایی کشور در دفع تهدیدهای خارجی علیه حیات سیاسی یا منافع ملی خود». در این تعاریف بر جنبه نظامی امنیت تأکید شده است کوشش دولت‌ها برای افزایش قدرت نظامی و تسلیحاتی معطوف به همین معنا است. بالا بردن توان نظامی موجب می‌شود که تهدیدهای خارجی نتواند کشور را از پی گرفتن منظور خود که همانا حفظ حیات و پیشبرد منافع ملی است، باز دارد. (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶: ۴۷)

اهداف امنیت ملی

می‌توان اهداف امنیت ملی را به این طریق دسته‌بندی کرد:

- (الف) حفظ استقلال و تمامیت ارضی؛
- (ب) تحقق رفاه مردم و ثبات سیاسی کشور؛
- (ج) حفظ و اشاعه ارزش‌های ملی و اعتقادی؛
- (د) فراهم کردن امکان فراغت خاطر نسبت به تهدیدهای احتمالی. (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۸)

ابعاد امنیت ملی

امنیت سیاسی

یکی از مؤلفه‌های امنیت ملی، عدم وجود تهدید علیه آزادی سیاسی افراد، احزاب، ساختارهای سیاسی، فعالان سیاسی، مسئولان حکومتی و روند مطلوب و اثر بخش اداره امور داخلی و خارجی کشور، می‌باشد به طوری که اداره امور مملکت تنها بر اساس منافع ملی و با استفاده از روش‌های قانونی و توسط حکومتی پاسخ‌گو در عرصه‌های داخلی و خارجی صورت گیرد. بدیهی است امنیت سیاسی در هر کشوری با روند فزاینده توسعه سیاسی و رفع بحران‌های پنج‌گانه (هویت، مشارکت، مشروعیت، توزیع و نفوذ) آن رابطه مستقیم دارد. (تهامی، ۱۳۹۰: ۱۱۶)

امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی زمانی حاصل می شود که منابع اقتصادی در برابر تهدیدها حفظ شده، تولید ناخالص ملی از رشدی فزاینده و پایدار برخوردار باشد، عدالت اقتصادی در جامعه تحقق یابد، تولید سرانه ملی واقعی، پاسخگوی نیازهای افراد جامعه باشد و ارتقای کیفی و کمی زندگی آن‌ها را تضمین نماید. (تهامی، ۱۳۹۰: ۱۱۷)

امنیت نظامی

جامع‌ترین تعریف امنیت نظامی عبارت است از: میزان قابلیت نیروهای مسلح یک کشور برای حفاظت از حکومت و مردم در مقابل تهدیدهای قهرآمیز. (رابرت ماندل، ۱۳۷۹: ۸۷)

امنیت نظامی به مفهوم آن است که کشور از خطر تهدیدهای نظامی در امان باشد بدیهی است یک جامعه در شرایطی می‌تواند امنیت نظامی داشته باشد که علاوه بر داشتن قابلیت‌های اقتصادی علمی، تکنولوژیک، انسانی، عمق استراتژیک و رهبری قوی، نیروهای مسلح آن جامعه نیز از توان رزمی نسبی برتر برای پاسخ‌گویی به تهدیدهای بالقوه و بالفعل نظامی موجود علیه کشور برخوردار باشند. (تهامی، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۱۹)

تعاریف، مفاهیم و نظریه‌های مربوط به تهدیدات ملی

تعاریف تهدید

لغت‌نامه «ویستر» برای تهدید دو تعریف ارائه داده است: نخست تهدید را بیان و ابزار قصد آسیب رساندن، نابود یا تنبیه کردن دیگران از روی انتقام یا ارباب می‌داند و در تعریف دوم آن را نشان دادن خطر، آسیب و شرارت قریب‌الوقوع مانند جنگ تعریف کرده است. (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۲۲)

بخش‌های اساسی تهدید

تهدید از سه بخش اساسی «کارگزار یا عامل تهدید»، «حوزه تهدید» و «موضوع تهدید» تشکیل شده است. عامل تهدید در واقع هویت (شخصی یا سازمانی) یا چیزی است که به طور بالفعل یا بالقوه توانایی ایجاد، انتقال یا پشتیبانی از تهدید را دارد؛ در حالی که حوزه تهدید هویت یا چیزی است که موجودیت یا دارایی‌های حیاتی آن، در معرض خطر قرار گرفته است و در نهایت موضوع تهدید، وضعیت، پدیده، فعالیت یا

رخدادی است که به نظر می‌رسد قابلیت‌های درونی و بیرونی انتقال، پشتیبانی یا ایجاد خطر در موجودیت یا دارایی‌های حیاتی بازیگر مورد آماج را در خود دارد. (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۲۱)

تعاریف، مفاهیم و نظریه‌های مربوط به منافع ملی

جوزف فرانکل، پژوهشگر سیاسی معتقد است که منافع ملی، راهنمای دولت در سیاست خارجی او برای منافع ملی در سه سطح مجزا با ویژگی‌های مجزا است به نظر وی در اولین سطح ارزش‌های آرمانی کشور قرار گرفته است که ایده آل‌ها را تبیین و تشریح نموده و مبنا و محور سیاست‌گذاری‌های ملی در سطح کلان است. بنابراین تحقق آن‌ها در کوتاه مدت خارج از قابلیت‌های دولت است. دومین سطح را منافع کاربردی تشکیل می‌دهد. این گروه از منافع با توجه به واقعیات و قابلیت‌های سیاسی و میزان قدرت دولت در صحنه سیاسی بین‌المللی تعیین و به کار بسته می‌شوند و در کوتاه‌مدت قابل وصول هستند. سطح سوم منافع ملی را منافع توجیهی تشکیل می‌دهد. (روشندل، ۱۳۷۴: ۷۵-۷۴)

طبقه بندی منافع ملی

۱- منافع اولیه، ۲- منافع ثانویه، ۳- منافع پایدار، ۴- منافع متغیر، ۵- منافع مشترک، ۶- منافع خاص.

منافع ملی و رابطه آن با امنیت ملی

منافع ملی، اهداف عام و همیشگی است که ملت در راه تحقق آن‌ها فعالیت می‌کند. بر این اساس امنیت ملی ظرفی تلقی می‌گردد که در چارچوب آن می‌توان بدون دغدغه خاطر جوانب مختلف منفعت ملی را دنبال نمود. به عبارتی ملاحظات امنیت ملی در رأس منافع ملی (منافع حیاتی و اولیه) همه کشورها قرار دارند. (افتخاری، ۱۳۸۱: ۳۲۰)

مناسبات اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه

گروه اخوان المسلمین سوریه در پی تحولات اخیر این کشور با حمایت گسترده دولت ترکیه به عنوان یکی از گروه‌های اصلی معارض حکومت ایفای نقش می‌نماید. بنابراین در این بخش به ترتیب، به معرفی اجمالی سوریه، تشریح جنبش اخوان المسلمین سوریه و تحولات اخیر در این کشور، بررسی نقش اخوان المسلمین در این تحولات و

بالاخره تشریح تأثیر نقش آفرینی اخوان در این تحولات بر امنیت جمهوری اسلامی ایران خواهیم پرداخت.

اهمیت استراتژیک سوریه در منطقه

از دهه ۱۹۸۰ به بعد تنها سوریه است که سکاندار مبارزه با توسعه طلبی رژیم اشغالگر قدس می‌باشد. نزدیکی دیدگاه رهبران سوریه و جمهوری اسلامی ایران در این باره و دیگر معادلات منطقه‌ای و جهانی نیز به اهمیت نقش سوریه در میان کشورهای عرب منطقه افزوده است. سوریه در بین کارشناسان سیاسی، بزرگترین کشور کوچک جهان نامیده می‌شود. شاید دلیل آن این است که این کشور کوچک اهمیت فوق العاده‌ای در منطقه استراتژیک غرب آسیا دارد. سوریه کشوری است که وقتی صدام ناجوانمردانه جمهوری اسلامی ایران را مورد تجاوز خود قرار داد و تلاش می‌نمود جنگ را عربی فارسی نماید با در کنار ایران قرار گرفتن، مانع موفقیت عراق شد و حتی اقدام‌هایی را برای تضعیف رژیم صدام به انجام رسانید. به طور خلاصه عوامل اهمیت موقعیت ژئوپولتیکی سوریه عبارت است از: الف) واقع شدن این کشور در منطقه راهبردی خاورمیانه؛ ب) واقع شدن سوریه بر کناره شرقی دریای استراتژیک مدیترانه؛ ج) همسایگی کنار رژیم صهیونیستی، لبنان، ترکیه و عراق (علیزاده طباطبایی، ۱۳۸۷: ۲۶-۲۴)

روابط سوریه با جمهوری اسلامی ایران

روابط سیاسی

دولت سوریه یکی از راهبردهای پنهان خود را حمایت از مخالفان رژیم شاه قرار داده بود به همین دلیل به تعداد قابل توجهی از مخالفان رژیم شاه اجازه اقامت در سوریه داده بود و رفت و آمد مخالفان رژیم را به سوریه و لبنان تسهیل می‌کرد که این امر موجب عدم گسترش روابط دو کشور قبل از انقلاب اسلامی شده بود. (علیزاده طباطبایی، ۱۳۸۷: ۲۲۵-۲۲۲) اما به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی «قدس سره الشریف» رابطه بین دو کشور به دلیل نزدیکی مواضع سیاسی به سرعت بهبود و گسترش یافت.

روابط اقتصادی

روابط اقتصادی ایران و سوریه در دو دهه اول پس از پیروزی انقلاب اسلامی بسیار کمتر از حد انتظار بود؛ اما طی چند سال اخیر همکاری‌های اقتصادی تجاری با چشم اندازی فراگیر روابط سیاسی ایران و سوریه را غنای بیشتری بخشیده است و دولتمردان دو کشور را برآن داشته که تداوم و پیشبرد این روابط را همپای مناسبات سیاسی در سرلوحه کاری خویش قرار دهند. از سال ۱۳۸۰ رشد فزاینده‌ای را در این زمینه شاهد بوده‌ایم و دو کشور تلاش نمودند روابط اقتصادی خود را ارتقا بخشند و آن را به سطح روابط سیاسی برسانند طی چند سال اخیر ایران توانست با برخورداری از توانایی فنی و مهندسی خود اقدام به صدور خدمات مهندسی قابل توجهی به این کشور نماید. (علیزاده طباطبایی، ۱۳۸۷: ۲۳۰)

روابط فرهنگی و اجتماعی

طی چند سال اخیر روابط فرهنگی دو کشور نیز همسان با روابط سیاسی و اقتصادی رو به گسترش بوده است. یکی از عواملی که موجب دوام و ثبات روابط دو جانبه به ویژه در زمینه سیاسی و اقتصادی شده گسترش روابط دو جانبه فرهنگی است. (همان: ۲۴۸)

روابط نظامی

با توجه به پیروزی انقلاب اسلامی و نگاه کلی ایران و رهبر کبیر انقلاب به جهان اسلام و برخورد با رژیم صهیونیستی، سوریه نیز نگاهی جدید به جمهوری اسلامی ایران پیدا کرده و در طول مدت جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران همواره در کنار ایران قرار داشت؛ بنابراین جمهوری اسلامی ایران نیز در امور دفاعی در حد استراتژیک با جمهوری عربی سوریه همکاری می‌نماید. این همکاری‌ها در سه محور صورت می‌پذیرد؛ ۱- محور اول قراردادهای استراتژیک؛ ۲- محور دوم همکاری نظامی در راستای سلاح‌های متعارف؛ ۳- محور سوم قراردادهای تجهیزات غیر نظامی مورد نیاز ارتش سوریه. (مصاحبه با آقامیری، ۱۳۹۰)

جنبش اخوان المسلمین سوریه

تاریخچه جنبش اخوان المسلمین سوریه

اخوان المسلمین سوریه در سال ۱۳۱۴ هجری شمسی (۱۹۳۵ میلادی) در شهر حلب به وسیله دکتر مصطفی السباعی به تأسی از اخوان المسلمین مصر و به منظور مقابله با اشغال سوریه از سوی فرانسه و سر و سامان دادن به اوضاع نا به سامان اقتصادی و رفع شکاف موجود بین جهان عرب از طریق احیای اسلام به وجود آمد. «هدف اخوان المسلمین سوریه، استقرار یک نظام اسلامی جامع است که باید برای حصول به این هدف، نخست به ارشاد و موعظه مردم و دولت روی آورد، بود.» اما در اواخر دهه ۴۰ شمسی (۶۰ میلادی) گروهی از اعضای جنبش، این روش را بی نتیجه ارزیابی کرده و جهاد علیه دولت را برگزیدند. این گروه به طور رسمی با تأسی «جبهه اسلامی سوریه» در سال ۱۳۵۹ هجری شمسی (۱۹۸۰ میلادی) راه خود را از گروه اصلاح طلب اخوان المسلمین سوریه جدا کرده‌اند. السباعی، دوست حسن البنا و اولین رهبر اخوان المسلمین سوریه بود تا سال ۱۳۴۰ هجری شمسی (۱۹۶۱ میلادی) که از دنیا رفت در این سمت باقی ماند. بعد از وی «عصام عطار» به رهبری اخوان برگزیده شد، اما با انشعابی در اخوان المسلمین شمال سوریه به رهبری «امین یاغان» و سپس تأسیس جبهه اسلامی سوریه (جناح طرفدار جهاد) به رهبری «ابوالنصر البیانونی»، عملاً رهبری عطار بر کل اخوان المسلمین سوریه دوام نیاورد. از اواسط دهه ۵۰ شمسی (۷۰ میلادی) «عدنان سعدالدین» جای عطار را گرفت. در حال حاضر رهبری اخوان المسلمین سوریه به عهده محمد ریاض الشقفه می باشد. بارزترین مشخصه این جنبش در سوریه، مخالفت دایمی آن با نظام حاکم در کشور بوده است. به طوری که اقدام‌های خرابکارانه این حزب طی سال‌های ۷۹، ۸۰ و ۸۱ میلادی موجب شد تا حافظ اسد با فرماندهی برادر خود رفعت اسد، به شدت با این گروه درگیر شده و این گروه را سرکوب نماید. (علیزاده طباطبایی، ۱۳۸۷: ۱۵۱-۱۴۹) پس از حوادث حماه در سال ۱۹۸۲ میلادی، رهبران اخوان المسلمین سوریه به خارج از کشور فرار کردند و بدین ترتیب از آن زمان تا پیش از تحولات مارس ۲۰۱۱، فعالیت آن‌ها در داخل سوریه کاملاً کنترل و متوقف شده بود. اما رهبران و اعضای این جنبش در کشورهای مختلفی چون عراق، اردن، مصر، سودان و... به فعالیت خود ادامه دادند به طوری که هم اکنون به عنوان منظم‌ترین گروه مخالف

دولت سوریه در عرصه تحولات این کشور مطرح می‌باشد. مقرر فعلی رهبری این گروه در لندن می‌باشد. (مصاحبه با آقامیری، ۱۳۹۰)

اندیشه‌ها و آرای اخوان المسلمین سوریه

الف) آزادی و اتحاد ملت، حمایت و پشتیبانی از مکتب آن، تنظیم قواعد اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی بر مبنای اسلامی.

ب) هدف اخوان المسلمین نه تبلیغ شعارهای اصلاح طلبانه، که اصلاح است. برای رسیدن به این هدف، آن‌ها با امپریالیسم در تمامی جنبه‌ها و شکل‌هایش می‌جنگند. حرکت آنان تمامی ابعاد اقتصادی، اخلاقی، ملی، سیاسی فرهنگی رزمی و سایر جنبه‌های اصلاحی را در بر می‌گیرد، زیرا حرکت ایشان اسلامی بوده و اسلام دینی کامل و جامع می‌باشد.

ج) اخوان المسلمین ملت را به طور کل و جدای از اختلافات فرقه‌ای به همکاری فرا می‌خوانند و همه تلاش‌هایی که در جهت متفرق کردن و جدا سازی صفوف ملت به نام مذهب یا دین به کار می‌رفت، محکوم می‌کردند و بر این اعتقاد بودند که این گونه تلاش‌ها، در نهایت به نفع امپریالیسم خواهد بود.

د) با توجه به مشکلات داخلی، آنان خواستار رفرمی بنیادین در حکومت از راه اجرای بی‌طرفانه قوانین بودند.

ه) در مورد مذهب، آنان از این که فرقه‌ای مذهبی جلوه کنند پرهیز داشتند، آنان معتقد بودند که حرکتشان بازگشت به سوی تعالیم اساسی و حقیقی ادیان است، و تمامی ادیان در امور ویژه‌ای یکسان و مشترک هستند. (موسی الحسینی، ۱۳۸۷: ۱۳۹)

انشعابات اخوان المسلمین سوریه

به دنبال انحلال جماعت از سوی شیشکلی در ۱۶ ژانویه ۱۹۵۲، که دومین حکم انحلال، بعد از حکم (ژنرال) حسنی الزعیم در سال ۱۹۴۹ در راستای انحلال کل احزاب بود، مصطفی السباعی، ناظر کل جماعت، مجبور شد به بیروت برود. در جریان انحلال جماعت به دست شیشکلی، جریان رادیکال جوانی از رده دوم کادر رهبری جماعت ابراز وجود کرد. سه تن از اعضای رده دوم کادر رهبری و در رأس آن‌ها عبدالمجید- طرابلسی که بعدها وزیر اوقاف سوریه شد، رهبری این جریان را بر عهده داشتند. گروه طرابلسی سعی کردند تشکیلات سرّی خاصی را نظیر سازمان مخفی در مصر تشکیل

دهند که همچون ابزاری باز دارنده در مقابله با دشمنان جماعت عمل کند. اما دومین عامل مؤثر در این انشعاب، حزب التحریر بود. این حزب که بنیانگذار آن تقی‌الدین النبھانی بود، مفهوم نخبه‌گرایی مبتنی بر مخفی‌کاری، انضباط آهنین و کودتا را در پیش گرفته بود. حزب التحریر پایگاه‌های اخوان المسلمین را تحت فشار قرار داده و جماعتشان را نوعی خیریه تعاونی توصیف کرده بود. بر اثر این فشارها و پیچیدگی اوضاع، منشعب شدگان اعلام کردند که رهبران رده دوم در مقابل رهبران سُنّتی می‌ایستند. البته السباعی این انشعاب را مهار و عاملان آن را برکنار کرد، بدین ترتیب دو مکتب در اخوان المسلمین سوریه شکل گرفت که عبارت بود از: مکتب سُنّتی لیبرالیسم که با ابزار سیاسی، پارلمانی و تبلیغات فعالیت می‌کرد و بهترین نماینده آن السباعی بود و مکتب رادیکالیسم اعتراضی که به کودتا و اعمال خشونت معتقد بود. این دو مکتب دست کم دو بار آشکارا با هم درگیر شدند: نخستین بار در جریان شورش حماه در سال ۱۹۶۴ و بار دیگر از سال ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۳ که تشکیلات اخوانی کلّ با راه اندازی جنگ چریکی علیه دولت سوریه در درگیری دست داشتند. (ابراهیم محمد، ۱۳۹۰: ۱۴-۹)

شکل‌گیری تشکیلات طلیعه داران مبارز اخوان المسلمین سوریه

شکل‌گیری تشکیلات «طلیعه» به انشعاب سوم اخوان مربوط می‌شد. این شعبه افراطی از سوی مروان حدید رهبری می‌شد. این تشکیلات در اوایل ۱۹۷۵ به وجود آمد و به طور درون‌گروهی به «طلیعه داران مبارز حزب الله» معروف شد. مرکز حماه به رهبری مروان حدید و سعید حوی در دوره انشعاب اخوانی طی سال‌های ۶۹ و ۷۵ محرک این طرح بود. (ابراهیم محمد، ۱۳۹۰: ۳۵-۳۲)

انشعاب جماعت به دو گروه مبارز و مدارا در سال ۱۹۸۶

نابسامانی اوضاع داخلی رهبران اخوان در خارج، طی سال‌های ۱۹۸۵ و ۱۹۸۶ به آخرین حدّ خود رسید. این نابسامانی در کشمکش و درگیری بر سر پست ناظر کلی بین عدنان سعدالدین (از حماه) و عبدالفتاح ابوغده (از حلب) نمود یافت. یارگیری و کشمکش بین گروه سعدالدین و مخالفانش، به مداخله مستقیم مرشد کل در مصر انجامید. تشکیلات جهانی اخوان المسلمین، رهبری منطقه‌ای اخوانی سوری را در مارس ۱۹۸۶ منحل کرد و برخلاف اصول اساس‌نامه اخوان، خواستار انتخاب مستقیم ناظر کل از پایگاه شد. دو نامزد اصلی برای این کار عدنان سعدالدین از حماه و عبدالفتاح ابوغده از حلب بودند.

نماینده تشکیلات جهانی برگ‌های انتخاباتی را به دقت بررسی و برگه‌های سفید را از آن‌ها جدا کرد و عبدالفتاح ابوغده را با نسبت آرای به ۵۱ درصد را به عنوان ناظر کل به رسمیت شناخت. گروه سعدالدین مجلس یاد شده را به رسمیت شناخت و مجلس شورایی متشکل از طرفداران خود تشکیل داد. این مجلس به اتفاق آرا، عدنان-سعدالدین را به سمت ناظر کل برگزید. این انشعاب، گروه اخوانی سومی را به وجود آورد که نام «جماعت بی طرف» را بر خود گذاشته بود. این اختلاف بعدها، یعنی در فوریه ۱۹۸۹، زمانی حل شد که پیمان یاد شده به «جبهه نجات ملی برای آزادسازی سوریه» تبدیل شد، زیرا این جبهه، نمایندگانی از هر دو تشکیلات را در بر گرفته بود. (ابراهیم محمد، ۱۳۹۰: ۶۷-۶۵)

رهبران اخوان المسلمین سوریه از سال ۱۹۴۵ میلادی تا کنون

- ۱- دکتر مصطفی السباعی اولین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه و لبنان از سال (۱۹۴۵ تا ۱۹۶۴م)؛
- ۲- استاد عصام العطار دومین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۶۴ تا ۱۹۷۳م)؛
- ۳- شیخ عبدالفتاح ابوغده سومین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۷۳ تا ۱۹۷۵م)؛
- ۴- استاد عدنان سعدالدین چهارمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۷۵ تا ۱۹۸۱م)؛
- ۵- دکتر حسن هویدی پنجمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۸۱ تا ۱۹۸۵م)؛
- ۶- دکتر منیر الغضبان ششمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه به مدت ۶ ماه در سال (۱۹۸۵م)؛
- ۷- استاد محمد دیب الحاجی هفتمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه به مدت ۶ ماه در سال (۱۹۸۵م)؛
- ۸- شیخ عبدالفتاح ابوغده هشتمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۸۶ تا ۱۹۹۱م)؛

۹- دکتر حسن هویدی نهمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۹۱ تا ۱۹۹۶ م)؛

۱۰- استاد علی صدرالدین البیانونی دهمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از سال (۱۹۹ تا آگوست ۲۰۱۰ م)؛

۱۱- مهندس محمد ریاض شقفه (آبو حازم) یازدهمین ناظر کل اخوان المسلمین در سوریه از (آگوست ۲۰۱۰ میلادی تا کنون). (<http://www.ikhwanwiki.com>, 2012).

تحولات اخیر در سوریه^۱

آغاز بحران در سوریه

از روز چهارشنبه نهم مارس ۲۰۱۱ مصادف با ۱۸ اسفند ۱۳۸۹ دور جدیدی از تحولات در سوریه آغاز شد که با ارزیابی این اتفاقات قطعاً به این نتیجه خواهیم رسید که مسأله‌ای غیر از بیداری اسلامی در این کشور در حال اتفاق است؛ جرقه بحران در سوریه از آنجا آغاز شد که در این روز یک دانش آموز نوجوان با نوشتن شعارهای ضد حکومتی بر در و دیوار یک مدرسه در شهر درعا موجب خشم مقامات امنیتی سوریه را فراهم آورد و با والدین بچه‌ها که برای آزادی فرزندانشان به پلیس امنیتی درعا مراجعه می‌کنند، برخورد خشنی صورت می‌گیرد. به دنبال آن تظاهرات کنندگان در روز جمعه هجدهم مارس پس از اقامه نماز جمعه، مسجد «العمری» را به تصرف خود در آوردند و در این بین درگیری‌هایی به وجود آمد که تعدادی کشته و زخمی برجای گذاشت. این اتفاق به سرعت با دخالت خارجی به سایر شهرهای سوریه از جمله حمص، حلب، ادلب، حماه و دیرالزور گسترش یافت. از تیر ماه سال ۱۳۹۰ ترکیه وسوسه شد که وارد عمل شود و از این رو شروع به تشر زدن به «بشار اسد» و تهدید نظام سوریه کرد. فاز بعدی تحولات سوریه در تیر ماه ۱۳۹۰ آغاز شد؛

با شروع درگیری‌ها شهر حماه که مرکز «اخوان المسلمین» سوریه است و بیشتر شاخه‌های مسلح و نظامی اخوانی‌های سوریه در شهر حماه متمرکز هستند. پس از شورش در «دیرالزور»، در حماه بین نیروهای مسلح اخوانی و نیروهای سوریه درگیری

۱- که مشخصاً از مارس ۲۰۱۱ تاکنون - دسامبر ۲۰۱۲- در این کشور جریان دارد.

پیش آمد و چون ماهیت اقدام‌های تروریستی بود، تعداد کشته‌ها به ۵۰ نفر رسید. (کاردار نظامی ایران در سوریه، ۱۳۹۰)

توسعه بحران سوریه

زمانی که «ایمن الظواهری»، رهبرالقاعده، در بیانیه‌ای اعلام کرد حکومت بشاراسد فاسق و فروپاشی آن یک تکلیف شرعی است، درگیرهای شدیدی میان نیروهای القاعده و ارتش سوریه آغاز شد. نکته دیگری که در این برهه زمانی اتفاق افتاد این بود که سوریه چون از سوی ترکیه در مرزهای شمالی و از سوی اردن در مرزهای جنوبی به نوعی مورد تهدید قرار گرفت؛ ارتش را برای پاکسازی به این مناطق گسیل داشت. از این مقطع به بعد، عمده حوادثی که اتفاق افتاد درگیری بین ارتش و مهاجمین مسلح بود؛ بیش‌ترین حجم تلفات در جریان ناآرامی‌های سوریه به اتفاق‌هایی مربوط می‌شود که نه در درون شهرها، بلکه در بیرون شهرها در مواجهه بین ارتش و نیروهای مسلح مخالف اتفاق افتاده بود. (<http://borhan.ir>, 1390)

ترکیب گروه‌های معارض داخلی و خارجی حکومت سوریه

۱. اخوان المسلمین ۲. احزاب کرد ۳. کمیته هماهنگی ملی ۴. ارتش آزاد سوریه ۵. هیأت عمومی انقلاب سوریه ۶. شورای ملی سوریه ۷. ائتلاف ملی سوریه.

نقش اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه

به دنبال حادثه درعا در ۱۸ مارس ۲۰۱۱ و اعتراض مردم به رفتار خشن نیروهای امنیتی در این شهر، جنبش اخوان المسلمین سوریه که در اثر تحولات ۳۰ سال گذشته به کالبدی بی‌رمق تبدیل شده بود، جان تازه‌ای به خود گرفت و با حمایت دولت فزون‌طلب ترکیه به رهبری اردوغان، سوار بر موج اعتراضات شده و با دریافت تسهیلات و پشتیبانی‌های لازم از مثلث منطقه‌ای ترکیه، قطر و عربستان سعودی و مثلث شیطانی امریکا، فرانسه و انگلیس به عنوان بخش مهمی از معارضه سوریه در خارج، نقش اساسی و کلیدی را در تحولات اخیر سوریه بر عهده گرفت. بنابراین در این بخش به بررسی نقش اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه در قالب فعالیت‌های سیاسی و نظامی این گروه در داخل و خارج از سوریه خواهیم پرداخت.

فعالیت‌های سیاسی اخوان المسلمین سوریه در خارج از این کشور

شرکت در اجلاس استانبول در ۲۶ آوریل ۲۰۱۱

اولین نشست معارضین در استانبول در ۲۶ آوریل ۲۰۱۱ برگزار شد که جریان حزب عدالت و توسعه ترکیه بانیان این اجلاس بودند و اغلب شرکت‌کنندگان را اخوانی‌های سوریه مقیم اروپا و عربستان سعودی تشکیل می‌دادند.

شرکت در اجلاس آنتالیا - ترکیه در اوایل ژوئن ۲۰۱۱

اجلاس آنتالیا- ترکیه در اوایل ژوئن ۲۰۱۱ برگزار شد گرچه طیف‌های مختلفی از معارضه سوریه شرکت داشت؛ اما اکثریت با جریان اسلامی (اخوانی و سلفی) بود. در این اجلاس اصرار معارضه بر سرنگونی بشار اسد، اساسی‌ترین مطالبات بوده است.

شرکت در اجلاس سان ژرمن - پاریس در اواسط ژوئن ۲۰۱۱

در اجلاس سان ژرمن - پاریس که با حضور رهبران اخوان و اعلامیه دمشق و جریان لیبرالی معارض سوریه برگزار شد، ماهیت درونی معارضه برملا شد، زیرا این اجلاس تحت حمایت و نظارت برنارلیفی و تیم روشنفکران صهیونیستی فرانسه برگزار شده بود. قبح و زشتی این اقدام آنچنان بالا است که خود معارضه در خارج سعی در پاک کردن آن در حافظه ملت سوریه دارند.

شرکت در اجلاس بروکسل در ششم ژوئن ۲۰۱۱

در ششم ژوئن ۲۰۱۱ اجلاس معارضه در بروکسل برگزار شد و معارضان اخوانی و لیبرالی حضور داشتند.

اجلاس نجات ملی توسط معارضه در استانبول در مورخه ۱۶ جولای ۲۰۱۱

پس از مدتی اجلاس نجات ملی از سوی معارضه در استانبول در مورخه ۱۶ ژوئیه ۲۰۱۱ برگزار شد و «میثم المالح» از رهبران معارضه طرح تشکیل دولت سایه مطرح کرد که با اعتراض برخی از معارضان روبرو شد.

شرکت در نشست‌های دوحه

در دوحه سه نشست با شرکت معارضه و حمایت مالی قطر برگزار شد. نخستین اجلاس در مورخه ۲۹ ژوئیه ۲۰۱۱، اجلاس دوم دوحه در مورخه نهم سپتامبر ۲۰۱۱ و سومین اجلاس معارضه در مورخه ۸ نوامبر ۲۰۱۱ برگزار شد. سومین نشست با انحلال شورای ملی سوریه و تشکیل ائتلاف جدید با نام «ائتلاف ملی سوریه» را که در

بردارنده گروه‌های مختلف و جریان‌های مخالف دولت سوریه است، همراه بود و «احمد معاذ الخطیب»، یکی از اعضای گمنام، اما ذی نفوذ و سرمایه‌دار اخوان المسلمین سوریه را به عنوان رییس این ائتلاف برگزیدند. (<http://fararu.com>, 1391)

شرکت در نشست های وین، پاریس و استکهلم در ماه سپتامبر ۲۰۱۱

در ماه سپتامبر ۲۰۱۱ در وین، پاریس و استکهلم نشست‌ها و همایش‌هایی جهت شکل‌گیری و سازماندهی معارضة در خارج برگزار شد. تشکل شورای ملی سوریه در اوایل اکتبر ۲۰۱۱ ثمره این نشست‌ها و اجلاس‌ها بوده است. «شورای ملی سوریه» طیف‌های گوناگونی از احزاب، گروه‌ها و شخصیت‌های معارض دولت اسد حضور دارند، بنابراین سهم اصلی متعلق به اخوان المسلمین و «اعلامیه دمشق» است. اخوانی‌های سوریه ۵ عضو از ۲۹ عضو کمیته اجرایی این شورا را به خود اختصاص داد. (خبرگزاری‌ها، ۹۱-۱۳۹۰) این گروه هم اکنون از پشتیبانی همه جانبه و تسهیلات آنکارا، ریاض، دوحه و لندن برخوردار بوده و به شدت در حال مبارزه با حکومت سوریه برای سرنگونی بشار اسد می‌باشد. اخوانی‌های سوریه که سابقه مبارزه مسلحانه در دهه ۸۰ با دولت سوریه را در کارنامه خود دارد، هم اکنون اعضای آموزش دیده نظامی خود را با ارتش و نیروی امنیتی سوریه درگیر نموده است. (<http://www.farsnews.com>, 1390)

فعالیت‌های نظامی اخوان المسلمین در داخل سوریه

تروریست‌های مسلح در قالب سه گروه اصلی در سوریه فعالیت می‌کنند، ارتش آزادی بخش سوریه تقریباً عنوان عامی است که به بسیاری از نیروهای مسلح مخالف اطلاق می‌شود که ستاد آن در هاتای ترکیه قرار داشته و سرهنگ ریاض الاسعد رهبری آن را بر عهده دارد. شاکله اصلی این ارتش از دل نیروهای مسلح سوریه خارج شده و در ماه آگوست ۲۰۱۱ توسط گروهی از نظامی‌های فراری سوریه تشکیل شد. ارتش آزاد خود از چند گروه تشکیل شده است. بخشی از ریزش‌های ارتش سوریه است (۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ نفر)، اما بقیه گروه‌های ارتش آزاد عمدتاً سکولارها هستند که وارد ساختار نظامی شده‌اند. گروه دوم گروه مهم النصره است که این گروه در شمول جریان القاعده است و عمدتاً در منطقه‌ای بین دمشق و حلب استقرار دارد. مکان‌هایی که محل استقرار این گروه است شهرهای حمص، حماه و ادلب و دمشق است. عمده انفجارهای انتحاری در سوریه از سوی این گروه صورت می‌گیرد. اما سومین جریان

حاضر در، ارتش آزادی بخش سوریه، نیروهای رزمی اخوان المسلمین است که در این میان بین سلفی‌ها و اخوانی‌ها همکاری‌های نزدیکی وجود دارد. سلفی تکفیری از یک سو و اخوانی‌های سلفی از سوی دیگر با هم همکار هستند. در این حال هر چند در دیگر کشورها معمولاً جریان اخوان جریانی مسلح نیست و همواره خود را به عنوان جریان دعوت نه جهاد تعریف کرده است، اما در سوریه عملاً این جریان سلاح به دست گرفته است و وارد مبارزه مسلح شده است. یعنی گروه‌های کنونی با نام گردان التوحید، گردان الفاروق، گردان الراشدین و... گروه‌های مسلح اخوانی هستند که پراکنده بوده، اما از نظر جغرافیایی با جریان القاعده (گردان‌های النصره) حاضر در سوریه اشتراک‌های جغرافیایی دارند. یعنی در منطقه حول العاصی^۱ در دو طرف این رودخانه مهم‌ترین پایگاه‌های اجتماعی جغرافیایی اخوان در سوریه است. گذشته از این ترکیه به شدت از اخوان سوریه حمایت می‌کند. مصر با آنان ارتباط دارد. جالب آن که عربستان سعودی با وجود این که در جاهای دیگر با اخوان تضاد دارد از جریان اخوان سوریه حمایت می‌کند. (روپوران، ۱۳۹۱: ۲۰)

روز سه شنبه مورخه بیست و ششم اردیبهشت ۱۳۹۱ محمد ریاض الشقفه ناظر کل جماعت اخوان المسلمین (سوریه) اعلام کرد که مخالفان سوریه به روند مسلح شدن خود ادامه می‌دهند. وی گفت که هدف این کار دفاع از مردم سوریه است. محمدریاض اعلام کرد که بحران سوریه راهکاری جز سلاح ندارد... مخالفان منتظر کوتاهی جامعه بین‌المللی در قبال کشتار سوری‌ها نمی‌نشینند و برای دفاع از ملت سلاح خریداری می‌کنند. (<http://www.shia-news.com>, 1391) با وجود این وی در تاریخ ۱۴ آذر ۱۳۹۱ اعلام کرد، این گروه گردان مخصوص به خود در سوریه ندارد، اما واقعیت امر این است که در آنجا بعضی از گردان‌ها با گرایش‌های اسلامی تشکیل شده است که با اخوان المسلمین در تماس هستند و اخوان نیز با تمامی کسانی که در این چارچوب فعالیت می‌کنند در تماس است. (<http://www.ikhwansyria.com>, 1434) اما شواهد حاکی از آن است که یکی از شاخه‌های نظامی اخوان المسلمین سوریه موسوم به گردان

۱- حول العاصی رودخانه‌ای است که از لبنان و ارد سوریه شده و از شهرهای حمص، حلب و إدلب عبور می‌کند و به ترکیه می‌رود.

«التوحید» همانند بسیاری از گروه‌های مسلح با گرایش‌های افراطی دینی و همچنین بسیاری از شبه‌نظامیان و حتی نظامیان خارجی، زیر پرچم گروهی موسوم به «گردان‌های آزادگان شام» که تاکنون نقش عمده‌ای در درگیری‌های «شمال سوریه» ایفا کرده است، فعالیت می‌کنند طبق گزارش‌ها، تمرکز فعالیت این گردان اخوان المسلمین بیشتر در منطقه «معره النعمان» است. بیشترین حوزه فعالیت این گروه، ترور مقامات امنیتی سوریه است. شدیدترین گزارشی که از این گروه در رسانه‌ها مخابره شده، عملیات-هایی است که با محوریت گردان «التوحید» که تحت کنترل اخوان المسلمین سوریه است در منطقه حلب اجرا می‌شود. علاوه بر این درگیری‌های گردان التوحید در مواجهه با ارتش سوریه در مناطق «تفتناز» و «جبل الزاویه» و «سراقب» و «أریحا» و همچنین روستاهای ادلب نیز حایز اهمیت است. مهم‌ترین عملیاتی را که این گردان اجرا کرده عملیاتی موسوم به «عملیات قادسیه دوم» که در این درگیری سنگین که در تاریخ ۲۹ آگوست ۲۰۱۲، در فرودگاه نظامی تفتناز روی داد ۱۰ فروند بالگرد و همچنین ۷۰ درصد این فرودگاه متعلق به ارتش سوریه منهدم شد. (<http://faternews.ir>, 1391)

امنیت جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران از نظر موقعیت جغرافیایی و ژئوپولیتیکی، ویژگی‌های منحصر به‌فردی دارد که سیاست خارجی و امنیت آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این موقعیت از طرفی با بی‌طرفی و انزواگرایی سازگاری ندارد و نوعی سیاست خارجی برون‌گرا و فعال را ایجاب می‌کند و از طرف دیگر ماهیت بین‌المللی ایران موجب می‌شود که به علت وجود علایق و منافع قطب‌های قدرت بین‌المللی، همواره در معرض تهدید و طمع، مداخله و تجاوز خارجی قرار گیرد. بنابراین برای تأمین منافع ملی باید سیاست خارجی در ایران متناسب با این جایگاه و موقعیت جغرافیایی و ژئوپولیتیکی کشور تدوین و اجرا شود. بنابراین منافع ملی، عام‌تر و کلی‌تر از اهداف سیاست خارجی است به‌طوری که اهداف سیاست خارجی در چارچوب و برپایه منافع ملی تعریف و تبیین می‌شود. در یک جمع‌بندی اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی، ارزش‌ها و مقاصدی است که کشور به‌صورت عملی در عرصه جهانی و در تعامل با دیگر بازی-گران بین‌المللی تدوین و پیگیری می‌کند. این اهداف که مستقیماً منافع ملی جمهوری اسلامی ایران را تأمین می‌کنند عبارتند از: بقا و امنیت ملی، استقلال و حاکمیت ملی،

کسب و افزایش قدرت ملی، توسعه و رفاه اقتصادی، اعتبار و وجهه بین‌المللی، کسب اعتبار و وجهه مثبت بین‌المللی.

جایگاه سوریه در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

۱- کشور سوریه به عنوان خط مقدم جبهه مبارزه با رژیم صهیونیستی و سرپل ارتباط با حزب‌الله لبنان، می‌باشد و با توجه به وضعیت فعلی تجهیز حزب‌الله، تضعیف روابط سوریه و ایران، همان خواست اسرائیل و آمریکا به شمار می‌رود.

۲- در حال حاضر این کشور از سوی آمریکا و هم پیمانانش و با هدف انزوای بین‌المللی و در نهایت تضعیف نظام حاکم، همسو با جمهوری اسلامی ایران در فشار می‌باشد و در این صورت با تن دادن به سازش مورد دلخواه آمریکا و رژیم صهیونیستی، حتماً روابط ایران با این کشور دستخوش تغییر و تحول خواهد شد و جمهوری-اسلامی ایران را در پیگیری اهداف بلند مدت خود در منطقه و در تأمین امنیت و دفاع در برابر دشمن بالقوه، دچار مشکل خواهد نمود و این به نفع جمهوری اسلامی نخواهد بود.

۳- از سال‌ها قبل تاکنون، کشور سوریه محل امنی برای رهبران گروه‌های جهادی فلسطین، به ویژه حماس و جهاد اسلامی بوده است.

۴- کشور سوریه تنها کشور عرب است که در برابر رژیم صهیونیستی پایداری خود را حفظ کرد و به دلیل این که دارای مرزهای مشترکی با فلسطین اشغالی است، همیشه مورد تهدید این رژیم قرار گرفته است. (مصاحبه با آقامیری، ۱۳۹۰)

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

علی‌رغم عدم برخورداری اخوان المسلمین سوریه از یک سازمان و ساختار تشکیلاتی منسجم در سوریه به دلیل ۳۰ سال خفقان و سرکوب این جنبش توسط حکومت حزب بعث، اما این جنبش از ریشه‌های اعتقادی و معنوی قوی برخوردار می‌باشد، بنابراین تنها گروهی است که احتمالاً در بسیج مردمی بتواند تا حدودی ایفای نقش نماید. پس از رخداد‌های سال ۱۹۸۲ میلادی، رهبر اخوان المسلمین دکتر عبدالمجید الطرابلسی، از سوی نیروهای امنیتی سوریه دستگیر و دست بسته نزد حافظ اسد برده شد. طرابلسی در دیدار با حافظ اسد و به پیشنهاد وی با صدور بیانیه علیه اقدام‌های خشونت آمیز

اخوان المسلمین در حمص و حماه از این مجموعه استعفا داد تا به عنوان وزیر اوقاف وارد کابینه عبدالرئوف الکسم نخست وزیر وقت سوریه شود. وی در پاسخ به منتقدین خود که می‌گفتند طرابلسی دین خود را به دنیا فروخت، می‌گفت: «اصبروا و صابروا». هیچ کس شاید معنای کلام صبر پیشه کنید وی را دقیقاً نمی‌دانست؛ اما امروز این کلام در جامعه سوریه به یک حقیقت تلخی تبدیل شده است. طرابلسی که مدت ۱۳ سال وزیر اوقاف سوریه بود بیش از ۴۰۰ دارالقرآن و یک هزار مسجد در سراسر سوریه احداث کرد که هیچ گونه هزینه‌ای برای دولت بعث سوریه در بر نداشت، زیرا هزینه ساخت دارالقرآن و مساجد را از تجار سوری می‌گرفت. از آنجایی که به پیشنهاد طرابلسی، نام دارالقرآن‌ها به نام اسد نامگذاری شده بود، بنابراین رهبران حزب بعث نیز از این که این دارالقرآن‌ها، نام حافظ اسد را یدک می‌کشند خوشحال بودند. اما اکنون ثابت شده که همه سلفی‌های تروریست و جنایتکاری که امروز علیه دولت بشار اسد دست به اسلحه برده و حتی شیعیان شهر حمص را قتل عام کرده‌اند، فارغ-التحصیل این مراکز هستند. اکنون مشخص شده که دارالقرآن‌های ساخت عبدالمجید-طرابلسی به طور مخفیانه افکار وهابی‌گری و سلفی‌گری را میان جوانان سوری ترویج می‌کردند و به همین دلیل امروز پس از گذشت نزدیک به ۳۰ سال راز کلام «صبر پیشه کنید» طرابلسی مشخص می‌شود. این قرینه، زمانی به حقیقت نزدیک‌تر می‌شود که بدانیم در دوران انشعاب اخوان المسلمین سوریه در جریان انحلال جماعت به دست شیشکلی، طرابلسی رهبری جریان جوانی را بر عهده گرفت که با رویکرد رادیکال در فعالیت اسلامی سعی کرد تشکیلات سرّی خاصی را نظیر سازمان مخفی در مصر تشکیل دهد که همچون ابزاری باز دارنده در مقابله با دشمنان جماعت عمل نماید.

امروزه اخوان المسلمین سوریه با چنین سابقه‌ای، در کنار سلفی‌ها و نیروهای القاعده که در حال حاضر نمی‌توان وجه تمایزی بین آن‌ها قایل شد بخش مهمی از معارضه ضد اسد را تشکیل می‌دهند. زیرا طی ماه‌های گذشته از بحران، رهبران اخوان المسلمین سوریه بارها بر پیگیری مشی مسلحانه خود در مبارزه با حکومت سوریه تأکید کرده‌اند، همچنین بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد در درگیری‌های نظامی سوریه، اخوان المسلمین در سوریه عملاً سلاح به دست گرفته و وارد مبارزه مسلحانه با دولت شده است و همکاری‌های نزدیکی بین تروریست‌های سلفی و نیروهای اخوانی

به وجود آمده است. یعنی گروه‌های همچون گردان التوحید، گردان الفاروق، گردان الراشدین و... گروه‌های مسلح اخوانی هستند که پراکنده بوده، اما از نظر جغرافیایی با جریان القاعده (گردان‌های النصره) حاضر در سوریه، اشتراک‌های جغرافیایی دارند. بنابراین چنین نتیجه‌گیری می‌شود که جنبش اخوان المسلمین از نقش برجسته‌ای در شکل‌گیری و پیش برد تحولات اخیر در کشور سوریه برخوردار می‌باشد.

درباره دیدگاه جنبش اخوان المسلمین سوریه در رابطه با محور مقاومت و جمهوری اسلامی ایران به گفته‌های ریاض الشفقه رهبر گروه اخوان المسلمین سوریه، اشاره می‌کنیم که در گفت‌وگو با روزنامه «جمهوریت» ترکیه گفته است: «در منطقه، هلالی شیعی پدید آمده است که با سقوط بشار اسد، این هلال نیز فرو می‌ریزد و ما پشت هلال شیعی را خواهیم شکست.» این یک نمونه از دیدگاه رهبران این جنبش نسبت به محور مقاومت موجود در منطقه به رهبری جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. اما این به تنهایی نمی‌تواند بیانگر دیدگاه جنبش اخوان المسلمین سوریه در رابطه با محور مقاومت باشد، زیرا آن‌ها هم اکنون درگیر بحران سوریه هستند و بسیاری از مواضع و اعلام نظرهای اعضای این گروه یا شخصی است و یا تابع شرایط بحران است. اما در خصوص دیدگاه اخوان المسلمین سوریه در رابطه با انقلاب اسلامی ایران، بررسی‌ها نشان می‌دهد که این جنبش دارای دو دیدگاه کاملاً متفاوت نسبت انقلاب اسلامی ایران می‌باشد، یکی به مقطع پیش از انقلاب تا سال ۱۹۸۲ میلادی بر می‌گردد به طوری که روابط بسیار نزدیکی بین این جنبش و جنبش فدائیان اسلام در ایران برقرار می‌شود. اما پس از این که به دنبال وقایع شهر حماه در سال ۱۹۸۲ میلادی و سرکوب شدید اخوان المسلمین از سوی حکومت سوریه، جمهوری اسلامی ایران، جانب حکومت را گرفت. دیدگاه اخوان المسلمین سوریه نسبت به انقلاب اسلامی ایران کاملاً دگرگون شد. هم اکنون نیز به دلیل حمایت کشورمان از نظام فعلی سوریه، این جنبش در رابطه با جمهوری اسلامی ایران موضعی مخالف را در پیش گرفته است. اما دیدگاه اخوان-المسلمین سوریه در رابطه با عادی سازی روابط با رژیم صهیونیستی، در مجموع تابعی از دیدگاه تشکیلات جهانی اخوان می‌باشد که همواره خواستار مبارزه با رژیم اشغالگر صهیونیستی و آزادی سرزمین‌های فلسطینی می‌باشند، هر چند این وجهه آن‌ها نسبت به اخوان سایر کشورها کم رنگ تر به نظر می‌رسد. در مجموع می‌توان چنین

نتیجه‌گیری کرد که جنبش اخوان المسلمین سوریه علی‌رغم شعار مبارزه با اشغال‌گری اسرائیل و حمایت از آرمان ملت فلسطین در تناقضی آشکار نسبت حلقه‌های اصلی محور مقاومت یعنی ایران، سوریه و حزب‌الله، سیاستی کاملاً مغرضانه و تقابلی را در پیش گرفته است که اصلاح آن کار بس دشواری می‌نماید.

نتیجه‌گیری

جنبش اخوان المسلمین سوریه با برخورداری از سابقه طولانی و داشتن یک سازمان و ساختار تشکیلاتی منسجم، منظم و با برنامه، توانسته است با تشکیل گردان‌های التوحید، الفاروق، الراشدین و... بخشی از معارضة ضد اسد را به خود اختصاص داده و با اقدام‌های خود تا حدودی جبهه مقاومت در منطقه را به انفعال وا داشته و امنیت جمهوری اسلامی ایران را در ابعاد مختلف تحت تأثیر قرار دهد. با تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق و همچنین در نظر گرفتن اوضاع سیاسی و اجتماعی منطقه به این نتیجه می‌رسیم که اگر بنا باشد در سوریه نیز به مانند عراق، مصر یا لیبی، تعیین حکومت و حاکمان به روش انتخابات آزاد و کاملاً دموکراتیک صورت پذیرد، به احتمال زیاد طیف‌های مختلف اسلام خواهان از جمله اعضای اخوان المسلمین بر سر کار خواهند آمد. اما ساختار فرهنگی و اجتماعی سوریه به گونه‌ای است که اخوانی‌ها به راحتی نخواهند توانست حکومت مطلوب خود را تشکیل داده و سیاست‌های سلفی خود را در این کشور به اجرا بگذارند. اما آنچه مسلم است این است که تغییر حاکمیت در سوریه فقط از طریق گروه‌های اسلامی که پایگاه مردمی دارند، امکان پذیر است. اخوان- المسلمین سوریه به دولت امریکا اطمینان داده است که آن‌ها در صورت رسیدن به قدرت منافع امریکا را در نظر خواهند گرفت. بنابراین قدرت یافتن اخوانی‌ها در سوریه قطعاً بر امنیت جمهوری اسلامی ایران تأثیر منفی خواهد گذاشت. کما این‌که تاکنون این جنبش با اقدام‌های خود توانسته است تا حدودی جبهه محور مقاومت در منطقه را به انفعال وا دارد.

نتایج یافته‌های تحقیق

- ۱- جنبش اخوان المسلمین سوریه علی‌رغم ۳۰ سال خفقان و سرکوب این جنبش توسط حکومت حزب بعث، در حال حاضر از یک سازمان و ساختار تشکیلاتی منسجم، منظم و با برنامه برخوردار می‌باشد.
- ۲- علی‌رغم وجود طیف‌های گوناگون سیاسی اعم از سکولار، سلفی در میان معارضین خارج نشین سوریه، جنبش اخوان المسلمین نقشی اساسی و کلیدی را در میان برعهده داشته و هدایت کلی این جریان را انجام می‌دهد.
- ۳- هر چند بخشی از نیروهای مسلحی که در حال جنگ با حکومت سوریه هستند، از وابستگان به جنبش اخوان المسلمین می‌باشند؛ اما این جنبش توانسته است از ظرفیت تمامی گروه‌های مسلح موجود در داخل سوریه، به نفع خود بهره برداری نماید.
- ۴- یکی از اهداف اصلی اخوان المسلمین خارج نمودن جمهوری اسلامی ایران از عرصه سیاسی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی سوریه می‌باشد.
- ۵- یکی دیگر از اهداف اصلی اخوان المسلمین در سوریه حذف سوریه به عنوان متحد استراتژیک جمهوری اسلامی ایران از محور مقاومت می‌باشد. که البته در ادبیات خودشان از آن به عنوان شکستن هلال شیعی، یاد می‌کنند.

کتابنامه:

منابع فارسی

- ۱- ابراهیم محمد (۱۳۹۰)، اخوان المسلمین سوریه. (گروه ترجمه مؤسسه، مترجم) تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
- ۲- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶)، امنیت در نظام سیاسی اسلام (نسخه چاپ دوم) تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ۳- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱)، مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۴- آشوری، داریوش (۱۳۷۳)، دانشنامه سیاسی (فرهنگ اصطلاحات و مکتب‌های سیاسی) چاپ بیستم، ۱۳۹۰، تهران: انتشارات مروارید.
- ۵- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس. تهران: ترجمه و انتشار، پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ سوم ۱۳۹۰.
- ۶- تهامی، سید مجتبی (۱۳۹۰)، امنیت ملی، داکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی. (ع. اعوانی، & ن. هاشم، تدوین کنندگان) تهران: نشر آجا.
- ۷- خبرگزاری‌ها. (۹۱-۱۳۹۰). جمع بندی اخبار خبرگزاری‌های مختلف داخلی و خارجی.
- ۸- رابرت ماندل (۱۳۷۹)، چهره متغیر امنیت ملی، (پژوهشکده مطالعات راهبردی، مترجم) تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۹- روشندل، جلیل (۱۳۷۴)، امنیت ملی و نظام بین الملل، تهران: انتشارات سمت.
- ۱۰- رویوران، حسین (۱۳۹۱)، پراکندگی، توانایی و جریان شناسی گروه‌های نظامی مخالف در سوریه. (مرکز بین المللی مطالعات صلح، مصاحبه کننده)
- ۱۱- عبدالله خانی، علی (۱۳۸۶)، تهدیدات امنیت ملی (شناخت و روش). (م. آذری، تدوین) تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر.
- ۱۲- علی بابایی، غلام رضا (۱۳۶۹)، فرهنگ اصطلاحات روابط بین الملل. تهران: انتشارات مفید.
- ۱۳- علیزاده طباطبایی، سید موسی (۱۳۸۷)، کتاب سبز سوریه، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
- ۱۴- کاردار نظامی ایران در سوریه (۱۳۹۰)، بررسی تحولات اخیر در سوریه، (س. عسکری، مصاحبه کننده)

نقش اخوان المسلمین در تحولات اخیر سوریه و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران

۱۵- محمدنژاد، میرعلی (۱۳۷۵)، نقش سپاه در امنیت و دفاع از کشور: سخنرانی‌ها و منتخب مقالات نخستین سمینار دیماه ۱۳۷۴، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ستاد نیروی زمینی.

۱۶- مصاحبه با سردار آقامیری، سید احمدرضا (۱۳۹۰، دی ۲۵)، بررسی تحولات سوریه، مشاور محترم سازمان اطلاعات سپاه در امور سوریه، (س. عسکری، مصاحبه کننده) تهران.

۱۷- موسی الحسینی، اسحاق (۱۳۸۷)، اخوان المسلمین بزرگترین جنبش اسلامی معاصر (نسخه چاپ سوم). (سیدهادی خسروشاهی، مترجم) تهران: انتشارات اطلاعات.

منابع خارجی و وب گاهها

- 1- <http://borhan.ir>
- 2- <http://borhan.ir/NSite/FullStory/News/?Id=2505>
- 3- <http://fararu.com/fa/news/132005> <http://fararu.com>
- 4- <http://faternews.ir> <http://faternews.ir>
- 5- <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13900828000117> <http://www.farsnews.com>
- 6- <http://www.ikhwansyria.com/Portals/Content> <http://www.ikhwansyria.com>
- 7- <http://www.ikhwanwiki.com>
- 8- <http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title>
- 9- <http://www.shia-news.com/fa/news/35186> <http://www.shia-news.com>